

УДК 336.26:656.025.2.001.73

М. О. Єрємiна,
к. е. н., доцент, Українська державна академія залізничного транспорту

ЗБІЛЬШЕННЯ ДОХОДНОСТІ ЗАЛІЗНИЦЬ ЗА РАХУНОК ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПАСАЖИРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ

У статті розглянуті проблеми підвищення конкурентоспроможності залізничних пасажирських перевезень як основопологаючого фактору збільшення доходності залізниць. Також у статті доведено необхідність розробки системи факторів конкурентоспроможності залізничних пасажирських перевезень, які складають з переліку факторів, яким потенційний пасажир приділяє увагу при виникненні у нього необхідності у пересуванні. Із застосуванням методу експертних оцінок вилучено фактор, який має найбільший вплив на конкурентоспроможність досліджуваного виду перевезень. Також обґрунтовано, що при зміні отриманого показника до значень, при яких пасажир надасть перевагу саме залізничним перевезенням, доходність українських залізниць почне значно збільшуватися. Також у статті надано система заходів, щодо не тільки досягнення бажаного результату, а й отримання можливості його утримання.

In the article the problems of increase of railway passenger transportations competitiveness are examined as the basic factor of increase of profitability of railways. Also the necessity of development of the system of factors of railway passenger transportations competitiveness, which is made from the list of factors, which a potential passenger spares attention in case of occurring for him of necessity for a movement, is well-proven in the article. With application of method of expert estimations a factor which has most influence on the competitiveness of the probed type of transportations is withdrawn. Also grounded, that at the change of the got index to the values at which a passenger will give advantage exactly by railway transportation, the profitability of the Ukrainian railways will begin considerably increased. Also in the article it is given a system of measures, that is not only provides the desired result but also receipt of possibility of its maintenance.

Ключові слова: доходність залізниць, конкурентоспроможність, пасажирські залізничні перевезення, система факторів підвищення конкурентоспроможності залізничних пасажирських перевезень, продукція залізничного транспорту, швидкісний рух.

Keywords: profitability of railways, competitiveness, passenger railway transportations, system of factors of increase of railway passenger transportations competitiveness, products of railway transport, speed motion.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В сучасних умовах функціонування залізничного транспорту України взагалі, а особливо пасажирських перевезень, гостро відчувається негативний вплив фінансово-економічної кризи,

наслідком якої є глобальний спад активності базових галузей економіки, що тягне за собою різкий спад інтенсивності перевезень та зростання збитковості українських залізниць.

Підвищення рівня життя, розвиток виробництва та торгівлі зумовлюють зміни в структурі потреб населення, в тому числі у транспортних послугах. В цих умовах найбільшої актуальності набувають питання впровадження інноваційних заходів як способу залучення потенційних пасажирів до залізничного транспорту та максимально повного задоволення їх вимог до якості перевезень.

Невідповідність матеріально-технічної бази потребам залізничного транспорту, значний знос основних виробничих фондів, недосконала політика ціноутворення, загострення конкуренції з боку автомобільного транспорту, низька якість транспортних послуг – все це призводить до падіння конкурентоспроможності пасажирських залізничних перевезень та, як наслідок, зниження доходності залізничного транспорту, що доводить доцільність і актуальність подальшого її наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. До дослідження проблем підвищення конкурентоспроможності підприємств, які працюють у транспортній галузі, та пошуку шляхів збільшення їх доходності зверталися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: І.М. Аксьонов [1, с. 45-48], І.В. Белов [2], В.Г. Галабурда [2], В.П. Гудкова [5], М.В. Євлахов [3, с. 14-21], В.А. Макеєв [3, с. 14-21], А.Н. Мамаєва [4, с. 25-26], Є.М. Сич [5], Н.П. Терьошина [2], Н.С. Ячник [3, с. 14-21] та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Розробка системи факторів підвищення конкурентоспроможності залізничних пасажирських перевезень та плану заходів щодо збільшення доходності залізниць за рахунок підвищення конкурентоспроможності пасажирських перевезень.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Доходність залізничних пасажирських перевезень – це показник, який характеризує результативність роботи залізничного транспорту у галузі пасажирських перевезень. У свою чергу результативність залежить від значень об'ємних показників перевезень пасажирів, що характеризують розміри пасажирських перевезень (кількість перевезених пасажирів) і продукцію залізничного транспорту (пас-км).

Отже, кількість відправлених пасажирів відображає рівень привабливості залізничного транспорту для потенційних пасажирів.

Аналізуючи звітні дані, можна дійти висновку, що з 1995 року кількість перевезених пасажирів почала помітно знижуватися. Але на початок 2000 року ситуація в країні почала змінюватися. Ці зміни обумовлені тенденцією відродження промисловості України. Отримала розвиток підприємницька діяльність, і, як наслідок, значно зросла потреба населення в пересуванні. Перед споживачем постав вибір, якому виду транспорту надати перевагу? Чи скористатися автотранспортом, чи полетіти літаком або поїхати поїздом? Однак у кожного виду транспорту є власні переваги й недоліки. У цьому випадку задача керівників українських залізниць – скористатися ситуацією і залучити пасажирів на залізницю. Для цього потрібно вжити заходи для підвищення конкурентоспроможності залізничного транспорту.

Отже, основним конкурентом на ринку пасажирських перевезень для залізниць є автомобільний транспорт. Автомобільний транспорт залучає потенційних пасажирів оперативністю, гнучкістю зміни маршрутів і розкладу руху, порівнянністю цін та часом знаходження у дорозі.

Тому, крім проблем, обумовлених підтримкою в справному стані рухомого складу й інфраструктури, поповненням транспортних засобів, модернізацією технічних засобів і поліпшенням систем керування, все чіткіше на перший план висуваються проблеми розширення асортименту послуг і підвищення якості обслуговування пасажирів.

Для розробки плану підвищення якості обслуговування пасажирів необхідно зробити порівняльний аналіз основних факторів, які мають вплив на цей показник.

Зіставлення продукції за факторами впливу здійснюється за етапами порівняння параметрів. Унаслідок порівняння одним з методів (диференційного, комплексного або змішаного) подається одне із наступних заключень:

- продукція конкурентоспроможна на даному ринку в класі виробів (товарів, послуг), які порівнюються;
- продукція володіє низькою конкурентоспроможністю в класі виробів (товарів, послуг), які порівнюються на даному ринку;
- продукція повністю не є конкурентоспроможною в класі виробів (товарів, послуг), які порівнюються на даному ринку.

Заклучення доповнюється висновками про перевагу і недоліки продукції, яка оцінюється в порівнянні з аналогами, а також пропозиціями щодо заходів, що мають бути прийнятими для покращення її стану на ринку.

Отже, стосовно конкурентоспроможності транспортної галузі, продукцією транспорту, зокрема залізничного, є перевезення, а для розробки системи факторів, які використовуються в оцінці конкурентоспроможності пасажирських перевезень потрібно провести анкетування серед потенційних

пасажирів. Обсяг опитаних потенційних пасажирів розраховується на основі статистичного аналізу кількості відправлених пасажирів.

Респондентам було запропоновано назвати фактори, за якими вони вирішують, якому виду транспорту віддати перевагу при виникненні необхідності у пересуванні.

Після обробки даних опитування визначені фактори, які приваблюють пасажирів, або відштовхують їх від того чи іншого виду перевезень:

- термін перебування пасажирів в дорозі;
- час відправлення та прибуття, як на основні, так і на проміжні станції;
- рівень комфорту в поїздах;
- вартість проїзду;
- безпека руху;
- незалежність від кліматичних умов;
- початкові та кінцеві витрати часу, пов'язані з організацією поїздки.

Оцінка відповідності якості факторів потребам, які пред'являють пасажирів будь-якому виду перевезень, як факторам впливу на конкурентоспроможність пасажирських перевезень, проводиться з використанням методів експертної оцінки і рангової кореляції.

Експертам пропонується оцінити фактори впливу на конкурентоспроможність пасажирських перевезень залізничним та автомобільним видами транспорту на одному і тому ж напрямку.

Найбільшим розривом у кількості балів на користь автомобільного транспорту характеризується оцінка факторів «термін перебування пасажирів в дорозі» та «час відправлення та прибуття, як на основні, так і на проміжні станції».

Оскільки час поїздки є одним із найважливіших факторів, що визначають попит на перевезення тим чи іншим видом транспорту, вважається, що його зменшення зумовлює значне зростання пасажиропотоку. Також це стосується питання про вплив витрат часу пасажирів, яке витрачається на дорогу від міста до аеропорту й на операції, пов'язані з оформленням документів на багаж при відльоті/прильоті до пункту призначення.

Так, після проведеного дослідження можливо дістатися висновку, що одним з пріоритетних напрямків розвитку залізничного транспорту має стати впровадження швидкісного руху на залізницях України, що має стати приваблюючим фактором для потенційних пасажирів, шляхом до підвищення конкурентоспроможності пасажирських залізничних перевезень та, як наслідок, збільшення доходності залізничного транспорту.

З моменту впровадження на залізницях України швидкісного пасажирського руху велику увагу необхідно приділяти соціальному аспекту, за яким розуміють зручний час відправлення й прибуття швидкісного пасажирського поїзду як на основні, так і проміжні станції.

У пасажирських перевезеннях залізничним транспортом при збільшенні швидкості скорочується час доставки пасажирів до місця призначення, знижується потреба в обслуговуючому персоналі, прискорюється оборот рухомого складу [49, с.78]. Для багатьох пасажирів, які користуються цим видом перевезень, зручним є так званий фактор відправлення і повернення на місце відправлення протягом однієї доби.

Однак такий режим життя і роботи є достатньо стомлюючим для людини. Для максимально приємного проведення часу пасажирів під час слідування в швидкісних поїздах пропонується підвищений рівень комфорту, що також є фактором впливу на підвищення конкурентоспроможності залізниць на ринку пасажирських перевезень.

Так, доведення якості комфорту в швидкісних пасажирських поїздах до європейського рівня в Україні повинно привести до максимально можливого підвищення конкурентоспроможності залізничного транспорту і привабленню якомога більшого пасажиропотоку.

Необхідно також відзначити, що впровадження і використання швидкісного пасажирського руху дозволить не лише розширити ринок транспортних послуг для пасажирів, але й дозволить підприємствам інших галузей (машинобудівництва, підприємства електротехнічної промисловості та ін.) перейти на якісно новий рівень виробництва.

Економічна і соціальна привабливість високошвидкісних залізниць у масштабах держави також полягає і в тому, що відносно невеликий негативний вплив на навколишнє середовище, у порівнянні з іншими видами транспорту, нахилили суспільну думку в промислово розвинутих країнах на їх користь. Рішення про впровадження швидкісного і високошвидкісного пасажирського руху прийнято у вигляді програм в деяких країнах. В Європі ці програми вийшли на міждержавний рівень – створюється єдина Європейська мережа високошвидкісних залізниць.

Вітчизняні спеціалісти, спираючись на досвід зарубіжних колег, проводять дослідження умов впровадження швидкісного руху поїздів в Україні, визначають можливі маршрути, виділяють ті напрямки і ділянки, на яких є можливою реконструкція старих колій.

Однак на підготовчому етапі необхідно безпосередньо зайнятися розробкою методичних підходів визначення пріоритетних напрямків впровадження швидкісного і високошвидкісного пасажирського руху на залізницях України, визначення пріоритетного часу знаходження пасажирів у дорозі, складення

оптимального для пасажирів і залізниці графіку руху пасажирських і вантажних поїздів з урахуванням визначення пріоритетного часу відправлення і прибуття пасажирів, впровадження швидкісного руху на всіх напрямках.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином переваги залізничних перевезень за зазначеними факторами перед іншими видами транспорту неодмінно потягнуть підвищення пасажиропотоку на залізничному транспорті, а значить й збільшення доходності пасажирських залізничних перевезень. Але цей результат необхідно не тільки досягти, а й вміти його утримати. А для цього необхідно проведення ряд послідових заходів.

Для суттєвого покращення роботи та підвищення доходності пасажирського комплексу, крім інвестування значних капіталів (до 100 млрд. грн) та покращення його фінансового стану необхідно систематично проводити такі заходи:

- моніторинг ринку транспортних послуг, визначення ніші, яку займає в ньому залізничний транспорт;

- порівняльний аналіз діяльності залізничного та інших видів транспорту (автомобільного, авіаційного тощо) на ринку пасажирських перевезень на базі статистичних та маркетингових досліджень;

- аналіз динаміки об'ємних, якісних та фінансово-економічних показників за видами пасажирських перевезень;

- вивчення в динаміці соціально-економічних та демографічних процесів в країні (рівень наявних реальних доходів та платоспроможність населення);

- дослідження рівня економічного та культурного розвитку регіонів тяжіння залізниць, наявності великих міст і транспортних вузлів в регіонах;

- створення законодавчої бази щодо обліку та контролю перевезень пільгових категорій пасажирів;

- впровадження окремого обліку доходів та витрат з кожного виду пасажирських сполучень;

- моніторинг показників вартості та тривалості поїздки пасажирів, комфортності умов перебування пасажирів у вагонах, автобусах та ін.;

- розміщення пунктів продажу проїзних квитків, у тому числі можливість електронного попереднього бронювання та купівлі квитків;

- вивчення рівня комплексності супутніх послуг, пріоритетів пасажирів при виборі видів транспорту.

А за результатами проведених досліджень та на основі моніторингу експлуатаційних показників після впровадження необхідних заходів необхідно планувати інвестиції, відкриття нових маршрутів руху пасажирських поїздів, оптимізувати графіки, розклади, склади поїздів за типами вагонів, поліпшувати сервісне обслуговування пасажирів.

Список використаних джерел

1. Аксенов И. М. Выбор конкурентных стратегий в сфере пассажирских перевозок / И. М. Аксенов // Залізничний транспорт України. – 2002. – № 3. – С. 45–48.

2. Экономика железнодорожного транспорта : учеб. для вузов ж.-д. трансп. / [И. В. Белов, Н. П. Терешина, В. Г. Галабурда и др.] ; под ред. Н. П. Терешиной, Б. М. Лапидуса, М. Ф. Трихункова. – М. : УМК МПС России, 2001. – 600 с.

3. Макеев В. А. Экономическая оценка конкурентоспособности железнодорожного и автомобильного видов транспорта в регионе / В. А. Макеев, Н. С. Ячник, М. В. Евлахов // Бюллетень транспортной информации. Информационно-практический журнал. – 2004. – № 12 (114). – С. 14–21.

4. Мамаева А. Н. Конкурентоспособность транспортного комплекса Украины на международном рынке / А. Н. Мамаева // Залізничний транспорт України. – 2003. – № 5. – С. 25–26.

5. Сич Є.М., Гудкова В.П. Пасажирський комплекс залізничного транспорту: розвиток і ефективність. – К.:Аспект-Поліграф, 2004. – 248 с.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2013р.